

Minns du:

Beredskap

Användarhandledning

SÖRMLANDS
MUSEUM

En del av
Landstinget Sörmland

En del av
landstinget Sörmland

Box 314
611 26 Nyköping
Tel 0155-24 57 00
Fax 0155-28 55 42

Bokning 0155-24 57 02
E-post info.museet@dll.se

www.sorlandsmuseum.se

Krigsutbrott

Carin född 1926

Jag minns när andra världskriget bröt ut, hur alla fabrikspiporna började tjuta och kyrkklockorna började ringa. Jag var då 13 år och gick i Flickskolan. Vi började gråta, vi visste ju inte vad det var. Vår lärarinna sa att hon skulle gå upp på lärarrummet och höra efter vad det var som hade hänt. När hon kom ner så sade hon att vi fick åka hem för det hade brutit ut ett världskrig. Eftersom det inte gick något skoltåg så här dags på dagen fick vi åka "snälltåget" istället. Tåget var fullt av militärer. Jag kommer ihåg att vi fick stå. När jag kom hem hade pappa fått ett telegram om att han skulle rycka in. Mamma grät när hon packade resväskan åt honom. Radion var högt påskruvad, för pappa skulle höra vad som hände. Jag tyckte det var så rörigt att jag gick ut i trädgården och satte fingrarna i öronen för att slippa höra någonting. Jag tyckte det var så otäckt och jag var rädd. Man hörde att det var krig och att pappa skulle åka och att mamma gick och grät. Då förstod man ju att det var väldigt allvarligt.

När jag skulle konfirmeras 1940 hade pappa fått permission och skulle få komma hem. Han låg vid norska gränsen. När jag vaknade på morgonen, hade tyskarna gått in i Norge. Mamma satt i köket och grät. Jag tyckte det var larvigt, gråta för att jag skulle konfirmeras, det var väl ingenting. Sen visade det sig att det hade kommit ett telegram från pappa, där han berättade att han inte fick någon permission. Så på min konfirmation var det farfar, farmor och mamma. Det lade ju lite sordin på stämningen men det var ju fler än jag som hade det likadant.

Husmodersskolan låg i backen ovanför där vi bodde. Jag minns att vi låg och bonade golvet i en stor matsal, när föreståndarinnan kom in och berättade att det hade blivit fred i världen. Hon sa att om vi ville sluta bona så fick vi det. Vi tog fram lite saft och bullar och lite kaffe. Jag minns att vi satt i trappan till övervåningen och lyssnade på radion. Vi drack saft och åt bullar och sedan fick vi gå hem. Senare firade vi freden med en parad som gick genom hela Ljusne.

Det här kan ni diskutera kring...

Kommer du ihåg vad du gjorde vid krigsutbrottet?

Minns du kände det när din pappa/farfar/morfar blev inkallad?

Var du rädd för att kriget skulle komma till Sverige?

Hur fick ni information om vad som hände i kriget?

Hade ni mörkläggningsgardiner?

Deltog ni i några evakueringsövningar?

Var ni med om några andra övningar?

Hur fick ni besked om att kriget var slut?

Hur firade ni freden?

Martha född 1931

Jag föddes den 25 juni 1931 i en liten stad i Tjeckoslovakien. Min mamma arbetade på ett väveri och pappa på ett sågverk. Han var lärd skräddare men utövade sitt yrke bara till husbehov. Efter att ha klarat oss helskinnade genom kriget kom det värsta av allt. Den 6 juni 1945 fick vi order om att lämna staden, ta med det vi kunde bära och bege oss till gränsen mot Österrike som bara låg en kilometer bort. Detta gällde alla tysktalande så kallade sudettyskar i hela Tjeckoslovakien. Under några månader fick miljoner människor lämna sina hem. Idag skulle detta kallas etnisk rensning, då brydde sig ingen. Vi behövde inte komma till något läger, för vi hade släktingar bara några mil hemifrån. Mamma började arbeta på ett väveri och så även jag. Jag hade då fyllt fjorton år och som statslös utlänning fick jag inte gå på handelsgymnasiet som tänkt var. Pappa kom hem från krigsinterneringen i England i maj 1947. Vi levde under svåra förhållanden och fick då genom bekanta tips om att Svenska arbetsmarknadskommissionen sökte yrkesarbetare, särskilt inom textilindustrin. Vi sökte då och efter att ha utfrågats om vilka vi var, fick vi klartecken. Mycket tack vare att en av dem som arbetade på konsulatet kände igen mina föräldrar. Han som de, var socialdemokrat och han flydde till Sverige undan Hitler 1936. Det blev ett nytt uppbrott. Tågtransporten gick under Folke Bernadottes och Röda korsets beskydd. Efter tre dagars

färd kom vi till Landskrona. Därifrån fördelades vi till olika orter. Vi ankom den 30 januari och började arbeta den 11 februari i Oskarströms väveri. Våra goda vänner kom till Nyköping. De ordnade så att även vi fick arbete på Fors på så vis hamnade vi i Nyköping.

Karin född 1930

Jag växte upp i ett stort roligt hus i Breslau (Wroclaw). Min pappa var röntgenläkare där. Mamma och pappa träffades under studietiden på 20-talet i Freiburg im Breisgau. Mamma som var norrländska reste som många andra svenskar till Tyskland för att studera till tandläkare. Pappa och mamma gifte sig 1928 och då fick mamma automatiskt tyskt medborgarskap. Vi kom att bli 4 syskon.

I slutet av kriget hade pappa en hög Gestapoofficer som patient. Denne ringde natten till den 20 januari 1945 upp pappa och berättade att propagandan for med osanning och att det i verkligheten stod massor av ryska pansarvagnar mycket nära Breslau. Gestapoofficern sa åt min pappa att packa in familjen i bilen och fly genast. Vi for iväg hastigt den natten. Vi var sex personer i en liten 30-tals DKW med träkaross och 2-takts motor. Det hände allt möjligt farligt på de isiga vägarna! Efter en vecka kom vi till Alt Döbern, dit svenska legationen var evakuerad från det bombade Berlin.

Myndigheterna i Alt Döbern vägrade ge oss livsmedelskort och uppehållstillstånd. Nu ville föräldrarna att mor och barn skulle åka till Sverige. Vi trodde alla att det skulle gå och min far for till fronten i god tro att vi snart skulle få flyga till Berlin och sen vidare till Stockholm. Planet togs dock i beslag och vi hamnade, tillsammans med andra människor med svensk anknytning, i den berömda källaren under svenska kyrkan i Berlin.

En morgon i mitten av februari 1945 åkte vi med svenska Röda kors bussar till Lübeck, en fruktansvärd resa på 33 timmar. Vi fick stanna ofta och ta skydd för stridsflyg. Bussarna drevs med gengas som ideligen krånglade och Röda kors männen, vilka bara pratade svenska, svor ofta "djävlar". Inte förstod jag vad det ordet betydde men det blev faktiskt mitt första ord på svenska!

Båten som skulle föra oss från Lübeck till Sverige kunde inte avgå på grund av minfaran sades det. Vi kom till ett läger där 28 personer delade 24 britsar i en skolsal. Det var kallt och halmmadrasserna vi skulle sova på fick vi delvis ha som bränsle till kaminen. Det gick ock-

så flyglarm flera gånger dagligen. Mat fanns inte att köpa utan livsmedelskuponger. Men Svenska Kyrkan i Lübeck kom med varm soppa en gång om dagen. På något sätt var vi lite grand i Sverige redan innan vi lämnat Tyskland.

Ett par gånger träffade jag Greve Folke Bernadotte i lägret i Lübeck. Han lyckades förhandla med Himmler så att vi kom iväg med den första svenska Röda kors bussen. Färden gick via ruinstaden Kiel genom Flensburg och vidare upp genom Danmark.

Den 26 mars 1945 landsteg vi i Malmö. Först kom vi till ett badhus. Vad det var skönt med en dusch! Vi tyckte det var fantastiskt med ett stort rum som bara tycktes bestå av duschar! Därpå blev vi undersökta och avlusade och skickade till Bjärred för några veckors karantän. Resan var nu inte längre en flykt men väl något snarlikt. En som aldrig har flytt kan inte sätta sig in i vad flykt innebär. Att lämna allt som varit kärt, omges av ett okänt språk och att bli beroende av andra människors välvilja. Framtiden höljdes i ovisshetens dunkel.

Vi hade min mors släktingar i Ångermanland som hjälpte oss med en del. Familjen splittrades i flera delar. Till en början var pappa försvunnen i Tyskland. På den tiden var det svårt att få riktiga arbeten för läkare och tandläkare som inte hade svensk legitimation.

Jag upplevde inte Sverige som ett himmelrike på den tiden. Det fanns ett ganska utbrett tyskhät och många betraktade oss som nazister och så förbrukade vi ju livsmedel som var ransonerade. När jag senare aningslöst berättade att jag var katolik också – ja då blev det riktigt illa. Nu 50 år efteråt finns inte ett spår av dylika attityder och den katolska kyrkan har blivit Sveriges största näst efter statskyrkan och är helt accepterad. Detta säkert delvis beroende på invandrade katoliker.

Jag fick börja i en svensk skola i Östersund. Jag fick bo hos min mormors brors familj. De hade två tonåringar som läste tyska i skolan. Svenska språket kunde jag inte alls, det var länge ett stort hinder för mig. Någon svenskundervisning för invandrare var inte påtänkt på den tiden och min skoltid i Sverige blev jobbig. Visst dök det upp många snälla hjälpsamma människor omkring mig, men jag var ensam och förtvivlad ändå. Mycket av konversationen skedde på engelska, ett språk jag hade läst flera år i Tyskland. Första lektionen i flickskolan i Östersund handlade troligen om historia. Det enda ord jag uppfattade var namnet "Gustaf". Månne det varit Herr Wasa?

Mina släktingar var rörande, de ville så väl. Tant Rut sydde kläder åt mig eftersom jag ju inte ägde några. Själv fick jag lära mig att sticka kläder. Det var roligt! Jag stickade till och med en baddräkt! På den

tiden samlades hela familjen runt radion och då kunde ju kvinnorna sitta och handarbete samtidigt. Jag minns vilket jubel det blev när lill-prinsen föddes valborgsmässoafton 1946! När några betedde sig illa mot mig hade jag blivit lärd att säga: "Jag är lika svensk som Hagarprinsessorna!" Fast jag var ju tysk medborgare de första sju åren här.

Mina flyktvänner betydde mycket och vi skrev ofta till varandra. De hade samma stora längtan tillbaks till Tyskland som jag och vi delade också samma oro för våra fäder. Min pappa öppnade praktik i Flensburg 1946 och ville att vi så snart som möjligt skulle återförenas i Tyskland. Han led också väldigt av att familjen var så splittrad! Min mamma ville absolut inte återvända. Hon lyckades efter ett antal år få svensk tandläkarlegitimation. Pappa försökte då komma hit och bli behörig att arbeta som läkare i Sverige. Eftersom vi fyra syskon gick i skola på fyra olika orter i Sverige kunde vi bara träffa honom på loven. Han beslöt sig efter min studentexamen 1951 att återvända till Tyskland för gott och börja om där från scratch. Min far sörjde djupt att han aldrig lyckades återförening familjen och jag minns hans många förtvivlade brev.

Ingrid född 1900

Så nära krigets stormar som just denna natt, har jag aldrig varit. Det var sent en höstkväll, vid sänggåendet, som telefonen slog larm och en manlig kommandöröst meddelade att ett fartyg med baltiska flyktingar skulle anlända till Oxelösunds hamn om 2 timmar och att jag som RK-ordförande skulle infinna mig där. Jag kände mig helt ställd inför en sådan uppgift. Nu gällde det att mobilisera upp allt förstånd och sunt förnuft man eventuellt ägde. Jag ringde materialförvaltaren omedelbart och inom rimlig tid gjorde vi sällskap, utrustade med filter och förbandsmaterial till hamnen i den mörka, råkalla och dimmiga höstnatten.

Hamnen liksom samhället i övrigt var mörklagd och här var dimman massiv, den låg som dunkla skyar över havet, så man såg inte vattnet. Men ögonen vände sig vid mörkret och jag kunde se att den plats båten skulle lägga till vid, var avspärrad genom ett rep. Som skuggor ur det förflutna såg man män i långa rockar i små klungor, lågmält samtala i en halvcirkel vid avgränsningen, då och då lyste en ficklampa till och i ljusskenet kunde man se en skymt av uniformernas stjärnprydda mundering vars glans, mörkläggningen till trots, samtidigt skvallrade om militärer i höga positioner.

Här kan stormvindarna kasta vattenkaskader mot kajen, men ikväll var det kav lugnt endast dyningarnas eviga kluckande hördes porla efter kajkanten, monotont och bedövande. Spänningen underströks ytterligare av bölet från den olycksbådande mistluren, utifrån havet, som skar genom dimman och igenom märg och ben.

Minuterna gick och väntan blev lång. Tystnaden och spänningen var bedövande. Äntligen! Hördes inte ett dovt motorljud utifrån havet? Avståndet var obestämbar. Men ögonblicket därefter hördes ett rassel av förtöjningar. Fartyget låg redan vid kajen! Nu gick det undan. Strålkastare och ljuskäglor tändes ögonblickligen och framför och intill oss kunde vi se passagerarna lämna båten. De flesta kunde själva ta sig i land en del med hjälp av kryckor eller medverkande. En ung man bars på bår. Han placerades på marken framför oss. Han var mycket blek och såg livlös ut. Han låg på ett bylte, med den vita skjortan uppknäppt över bröstet, så naken i denna kyla. Jag tog min filt för att beskydda honom, men så fort jag skulle lyfta repet fick jag order om att ingen fick röras. Alla skulle först genomgå en grundlig undersökning. För detta ändamål stod en sjukvagn med full utrustning placerad på järnvägsspåret intill för vidare befordran till Eskilstuna lasarett.

På några få minuter hade hela dramat utspelats och mörkret och dimman lägrade sig åter lugnt och beskyddande över kajen, som om ingenting hänt. I daggryningen avtågade vi, Ester och jag, lika diskret som vi anlönt. På hemvägen blev inte många ord sagda, känslan av krigets fläktar var överskuggande.

Ibland undrar jag, om han mannen på båren överlevde. Jag skulle vilja säga honom hur ledsen jag är över att blivit hindrad att bistå honom i nattkylan.

Det här kan ni diskutera kring...

Har du tvingats fly från något krig? Vad du från flykten?

Hur flydde ni? Vilka transportmedel använde ni?

Hur var tillgången på mat under flykten? Vad åt ni?

Kommer du ihåg de vita bussarna?

Kom det några flyktingar till er stad?

Känner du någon som tvingats fly från sitt land?

Har du varit aktiv i Röda korset? Vad hade du för uppgifter?

Bengt född 1924

Då värnpliktige 1400-1044 Carlsson mönstrade i början av 1944 var min årsklass den första som fick genomgå intelligenstest. Man fick sedan placering i det militära efter vad testen ansåg att man dög till. Låga värden = kanondräng eller kanonmat. Medelvärden kunde ge ganska intressanta jobb medan de med högsta värdena blev uttagna till befälsutbildning till reservofficer och fick ligga inne mycket längre.

En dag i början av februari 1945 klev flera hundra 20-åringar av tågen vid Linköpings central för vidare befordran till regementena I20, T1 och LV2. Regimenterna låg på andra sidan stån så vi tågade iväg.

Väl framkomna fick vi mat – blodpudding och lingon. Sedan skulle vi utrustas och det var som en stor sketch när alla fick sina uniformer. Det blev en stor bytarcirkus. För mig gällde det att få byxor som räckte nedanför knäna osv. Madrassen till sängen var en riktig höjdare. Vi fick ut var sitt tomt var som skulle sprängfyllas med halm. Allergi hade ingen hört talas om. Det gällde att packa så att den blev som en hård korv. De första nätterna låg man och balanserade uppe på korven. De sista nätterna ett år senare fanns det just ingen fyllning kvar. Man låg på ett nästan tomt var direkt på det hårda underlaget, men det skulle alltid vara snyggt bäddat med sträckta lakan och filter.

Klockan 10 på kvällen skulle man endera stå i givakt vid sänggaveln eller ligga snyggt nedbäddad när dagbefälet kom på inspektion. Klockan 6 på morgonen kom en "liten djävel och blåste", inte i en trumpet, men väl i en visselpipa och då skulle man ut i ett kallt tvätt-rum och tvätta sig i iskallt vatten. Mycket angenämt.

På hösten 1945 blev det inspektion av militärområdeschefen. En person som det räcker att träffa en gång i livet. För vår del var denna inspektion en ren fars. Vi tjuogo på vårt logement (lucka) skulle sitta uppradade på pallar framför våra sängar, tio på den ena sidan och tio på den motsatta. På ena sidan skulle man sitta utan skor men med strumporna på för att visa att de var hela och rena. De på andra sidan skulle ha permissionsskorna på sig för att visa att de var väl insmorda med skokräm samt plankpolerade även på undersidan! Det var verkligen patetiskt att se hur dessa majorer och överstelöjtnanter allvarligt, noggrant och militäriskt granskade våra fotbeklädnader. I det andra logementet granskades fötterna utan skor och strumpor.

De sista två månaderna fick vi en ny biträdande skolchef. Han var en tråkig och fantasilös typ som inte hade något emot att plåga människapet lite extra. Det var när han för femtioelfte gången sa att fienden hade gått över Stångån österifrån som vi alla fyrtio brast ut i

gapskratt. Det blev förstås straffexercis. Om han hade haft en gnutt humor kunde han ju ha frågat vad det var som orsakade en sådan munterhet. Han var nog inte van att vara rolighetsminister annars heller.

Skolchefen var med på muckarskivan, vilket han fick ångra. Grabbarna söp honom stupfull, körde hem honom i taxi och lämnade honom på villatrappen. De ringde på och gick ett stycke därifrån så att de kunde se att frun kom ut och tog hand om "paketet". Han kom inte tillbaka till regementet förrän tre dagar efteråt. Likblek. Han höll ändå masken och tackade för den trevliga muckarskivan. Vilket han säkert inte mindes något av. Man kan inte förneka att hämnden var ljuv, så mycket tråkigheter som han hade utsatt oss för.

Klas född 1913

Mönstringen skedde 1933. Jag tilldelades nr. 379 43/33 Johansson. Lokalen var Folkets Hus. Blottad överkropp, en lätt knackning på ryggen och man befanns vara ett utomordentligt soldatämne. Därefter en test som bestod i att på 5 sekunder redogöra för saker som dolts under en duk.

Inryckningen den 3 juni 1934 skedde per järnväg. Väl framkomna till Strängnäs station, marscherade vi till regementet som låg ca 2½km därifrån. Vi blev förlagda till 5:e kompaniet. Logementet inrymde tolv stålsängar med över- och underslafar. Vi fick order att fylla det utdelade "bolstervaret" med halm som fick hämtas i en stack nära stallet. Vi rekommenderades att fylla bolstren så mycket som möjligt. Bolstret såg ut som en korv, vilket visade sig välbetänkt, för efter ett par nätter liknade "korven" mera en rårika.

Sen var det dags för ekipering. En fanjunkare kastade en blick på soldaten sade ett nummer till en medhjälpare och då skulle uniformen passa! Nåja ibland skedde så, men visst fanns det plats till leenden! Skonumret fick man faktiskt bestämma själv!

Det blev så småningom midsommarafton, skönt! Det ryktades att det skulle finnas en dansbana ca 2½mil söderut. Ett antal cyklar fanns på kompaniet, tror att det fanns femton stycken till tvåhundra man. Att gå var ju inte otänkbart, de nubbade marschkängorna var ju avsedda för marscher... Men det kom andra order. Vi blev beordrade till uppställning på slätten i tre led. Vi skulle få sprutor mot stelkramp. Det var en dråplig syn - tvåhundra män med nerhasade byxor! De

som skötte sprutorna, modell större, var bataljonsläkare, samt två sjukvårdare utan större kompetens. Det gällde att spana in vilket led som var att föredra! En del valde fel, blodflöde förekom. Några timmar efter vaccineringen hördes inte ett ljud om någon dansbaneutflykt! En del blev liggande i tältet och ingen kom undan utan plågor och svullnader.

Det här kan ni diskutera kring...

Kommer ni ihåg när ni mönstrade? Hur gick det till?

När ryckte ni in? Hur såg logementet ut?

Hur gick inspektionerna till?

Hur passade kläderna?

Hur var livet på luckan? Brukade ni skoja med varandra?

Vad gjorde ni när ni hade permission?

Hade ni någon muckarskiva? Vad gjorde ni då?

Alice född 1915

Vi flyttade från obygden Fredriksberg till staden Ludvika i slutet av november 1940. Det var bittert kallt, min fina myrtenblomma frös bort, när jag gick de få stegen från flyttbilen in till lägenheten. Under de fem år som vi bodde där var min man inkallad 2 år och 7 månader. Så det blev ett splittrat familjeliv.

Jag var hemmafru och hade sjå att hålla det hela flytande. Vi hade två småflickor och fick också en liten son, han föddes den natten Hansa gick under. Det var en kuslig tid. Dagen före hade min man rest upp till Skeppsholmen för vidare befordran till någon avlägsen kobbe ute i havet. Det var nervöst att vänta på kvällstidningarna som hade namnen på de omkomna.

Under den tiden som min man var inkallad fick jag hela hyran betald och någon hundralapp till mig och barnen. Allt var ju ransonerat, och inkomsterna små, så det blev inga stora inköp, en dag isänder. Det var ju ett plus att ha småbarn, jag behövde inte stå i mjölk- eller strömmingskö. Men det var många som såg detta med oblida ögon. Under de rekordkalla vintrarna på fyrtioalet var det ett evigt trassel med mjölktilförseln. Ibland kom det ingen mjölk alls, och då välsig-

nade jag tormmjölken som gick bra att använda till det mesta. Välling och gröt var ju stående maträtter. Gryn av alla slag, speciellt minns jag polyentagryn som var bra till puddingar. Vem äter sådant i dag?

Kaffe och ägg var sällsynta varor, fast det förstås om jag kunde avvara ett par sockerkuponger kunde det hända att jag kunde byta till mig lite kaffe. Kaffetilldelningen var snål, ett kilo kaffe skulle räcka minst ett halvår. Men det blev så att man bjöd kaffe endast vid högtidliga tillfällen. Annars var det surrogat, Triangelns E4 som man kokade och drack. Idag skulle nog ingen få ner det i strupen, det smakade vedervärdigt! . Det kunde gå månader då det inte fanns ägg i affärerna men det gick bra med äggpulver även till pannkakor.

Jag bakade goda bullar med hälften havregryn och hälften vetemjöl, de blev fräsigt goda. Ett halvt kilo smör blev ett helt kilo när jag blandat ut det med mjöldryga. Jag kokade en halvliter mjölk med vetemjöl till en stadig gröt som sedan blandades med smöret. På så sätt fick jag ett helt kilo smör och det var faktiskt gott. Sen fanns det något i affärerna som hette konsthonung, det var gulvitt och såg ut nästan som vanlig honung. Det använde vi i surrogatkaffet istället för socker.

Största problemet var att tvätta, tvättmedlet räckte aldrig till. Jag fick köpa kupongfritt tvättmedel och för att få lite lödder hade jag i hårschampo i tvättvattnet.

Tilldelningen av kött på våra kuponger var ganska mager. Därför köpte jag rödbetor som jag kokade och skar jag i tjocka skivor. Sen penslade jag skivorna med mjölk och vände dem i skorpbröd. Jag stekte skivorna och serverade dem med stekt lök och potatis till. Det blev jättegott. Det var sällan som det fanns fisk, men någon enstaka gång fanns det strömming och då bildades långa köer utanför fiskaffärerna. Jag som hade småbarn behövde inte stå i kö utan fick gå in bakvägen och hämta mitt paket. Någon riktig stor sill fanns aldrig att köpa, utan de var något större än ansjovis och när man stekte dem blev det som en gröt, inte särskilt aptitligt men dock mat

Ibland hände det att man kunde få köpa kupongfritt bröd men det smakade sällan bra. Och så fick man ju köpa Statens köttkonserv som det gick ganska olustiga historier om. Det sades att det var hund eller katt i de burkarna. För att inte tala om den så kallade varmkorven som såldes på torget om kvällarna. När man bet i den så smakade det fisk. Men vi överlevde, trots alla vedermodor. Och vi slapp krigets fasor fastän det väl var bra nära att vi dragits med.

Kläder till mig själv och barnen sydde och stickade jag. Gamla tröjor repades upp och garnet blöttes och lindades om vedträn för att bli slätt igen. En svart paletå efter min man sprättade jag isär och vände avigan utåt och det blev en fin vinterkappa. Allt som var någorlunda helt användes och syddes om. Barnbidragen var inte uppfunna ännu, man fick klara sig ändå.

Nöjeslivet var begränsat till något enstaka biobesök. Vi var tre grannfruar som turades om att se till barnen. Vilken fröjd det var, att få slå sig ned i en bekväm fåtölj och följa med på äventyr i filmens fantastiska värld. Man glömde krigshot och vardagens gnetande för att få allt att gå ihop. Sommartid gjorde vi ofta sällskap till gammeldgården med barnvagnarna. Apropos barnvagn så hade jag ingen sådan men av goda vänner hade jag fått köpa en sportvagn. Med en stor tjock filt och en åkpåse av fårskinn fick min lilleman en underbar kärra, väl så fin som de andra mammornas stora vagnar.

En sommar under de här åren skulle jag besöka min far och styvmor som bodde uppe i Dalarna. Det blev en jobbig resa med mina tre barn. Men besvären glömde man lätt när man äntligen kom fram. Då fick vi äta god mat, fläskstek med tillbehör och sedan fick vi kaffe. Barnen for omkring som fåglar och stortrivdes med att vara på landet. När det blev kväll bad jag min styvmor om att få ligga i köket i den gamla kökssoffan. Men hon slog ifrån sig med bägge händer, jag och barnen skulle ligga på övre våningen. När jag för en stund blev ensam i köket gläntade jag på kökslocket och då fick jag förklaringen till varför jag inte kunde ligga i kökssoffan. Den var fullproppad med matvaror, makaroner, bröd, the och så vidare, det var hamstrade varor för flera hundra.

När vi reste hem igen efter vår sommarferie fick vi med oss lite förning som det hette förr i världen. Min styvmor som annars inte var särskilt givmild packade ner både hembakt bröd och någon fläskbit så vi kände oss "torförmögen" som vi säger i Västerbotten. När vi varit hemma i Ludvika några dagar började rysstågen komma. De stannade till vid vår station. Ryssarna dansade folkdanser och kastade ut cigaretter på perrongen, de ville ha bröd i stället. Så jag bakade bullar och lade in i påsar, barnen bytte sedan bullarna mot cigaretter. Cigaretter var guld värda vid den här tiden. I småaffärerna kunde vi byta till oss köttvaror eller kaffe mot cigaretterna. Så fastän vi tyckte att det var lite kusligt med de här tågen så fick vi ju det faktiskt bättre.

Karl-Erik född

Arbetet i flottiljököket bestod av matlagning i massupplaga. Jag fick en del impopulära uppgifter som att steka pannkaka i fyra timmar på torsdagarna. Jag påpekade att köttanteringen var oekonomisk. Jag föreslog att hela djur skulle tas hem och att jag skulle stycka dem. Det skulle ge bättre kvalitet till lägre kostnad. Jag hade ingen stor erfarenhet av sådan styckning men lärde mig snabbt. Jag låg bra till hos husmor och utverkade ständig lördagspermission. Hon kritiserade dock min kockvana att smaka av med pekfingret. En dag tröttnade jag och påpekade att jag kunde få köket stängt omedelbart av hygieniska skäl. Personalen använde nämligen floder av vatten över stekbräden och redskap. Jag hade känt lukt från köttkvarnen. I husmors åsyn skruvade jag isär köttkvarnen. Till husmors fasa och min förvåning kryllade det av maskar. Tvättvattnet hade läckt in i kvarnhuset med dess köttrester och skapat tillväxt. Jag satte vidare ned knivsuddar i skärbrädornas springor och maskarna kröp upp. Husmor började skrika hysteriskt efter desinfektionsvätska och förebrådde mig min tidigare tystnad. Men min status hade ökat märkbart och jag hade det drägligt under min i och för sig meningslösa "militärtjänst". Gratisarbete, det var vad det var.

I slutet av min föga militärliknande rekryttjänstgöring var jag matansvarig vid en manöver på Landsort. Köket var inrymt i en gammal barack som inte varit använd på årtal. Manskap och officerare väntade ivrigt på mat vid framkomsten. Mat var det viktigaste på manövern, och fram för allt kocken förklarade en välfödd underofficer. Till hjälp hade jag lata "frivilliga" som hade anmält sig för att de tyckte om att äta vid värmen från spisen. Jag bredde ut gråpapper över damm och smuts på bord och började göra middag. Som första måltid serverade jag korngryn med fläsk en gammal sörmländsk paradrätt. Den väckte ingen entusiasm. "Gröt till middag", skorrade en skåning. I fortsättningen blev det dock bara beröm. Dock inte för kaffet. Jag hade faktiskt aldrig lärt mig koka kaffe, det ingick inte i en kocks uppgifter. Pannan med sump stod mest och kokade på spisen. Jag skyllde hos officerarna på försvarets dåliga råvaror. När vi avslutade manövern hade jag 5 kilo kaffe över.

Det här kan ni diskutera kring...

Använde ni ransoneringskuponger? Hur fungerade det?

Vilka varor var ransonerade?

Vad fanns det för kupongfria varor?

Vad drack ni istället för kaffe?

Hur förändrades era matvanor under den här tiden? Vad tillagade ni för maträtter?

Hur var maten i det militära? Hade ni någon favoriträtt?

Har ni något minne av Rysstågen?

Harris född 1917

Som rapportryttare med furirs grad var jag ansvar för att alla hästar på stabskompaniet blev motionerade. Vi hade på staben ett 60-tal hästar och fyra ridhästar. Varje hästkarl fick vika hästfilten fyrdubbel och spanna fast den på hästens rygg med en sadeljord och lägga remtyget över detta till stigbyglar, sedan fick alla rida med på motion. En dag när vi förberedde för motionsridning kom skomakaren och undrade om han inte kunde få följa med på en häst. Det gick väl att ordna, med det förbehållet att ingen fick rida före mig som var tätkarl. När jag kommenderade framåt marsch hörde jag att en häst kom i galopp. Jag kommenderade halt och jag var med täten framme vid grindhålet. Vid sidan om truppen kommer skomakaren på den fux han blivit tilldelad, i fullt sken med riktning mot gärdesgården. Hästen gjorde en tvärrit framför gärdesgården, men det gjorde inte skomakaren. Han for med huvudet före genom gärdesgården och efterlämnade ett stort hål. Jag blev ängslig över att han hade skadat sig men det var ingen större fara med honom.

I början av juli månad blev det uppbrott och förflyttning till Charlottenberg och vi blev inkvarterade i traktens skolhus. Det var kallt för nu hade vi tillgång till rinnande vatten och toalett inomhus. Vi blev erbjudna att spela dansmusik en lördag i folkparken i Charlottenberg. Det blev bara den lördagen, för det blev bråk mellan ortens killar och militären. De påstod att vi tog deras flickor, så det blev slagsmål i stor skala. Det resulterade i att vi byggde en dansbana på skolgården istället och hit kom det fullt med jäntor som var danssugna.

Jag fick en kommendering att rida efter Norska gränsen som gränspolis, först bar det av för utbildning i tre dagar, därefter red kompiserna och jag mot gränsen. Vi var fullt medvetna om det stora ansvar som tjänsten innebar för oss två. Vi skulle avpatrullera gränsen på dagen. Tidigt en morgon red vi efter gränsen och letade vi efter gränsgatan som var upphuggen i skogen. Vi högg oss fram med sablarna och kom upp på en höjd med en underbar utsikt över nejden. Vi såg en lantgård ca 3km från oss. Ut ur bondgården kom plötsligt tyska soldater utspringande. De startade en motorcykel med sidovagn som hade en kulspruta fram. Då gick det upp ett ljus för oss att vi var inne på norskt område. Gränsgatan var ju igenväxt av slyskog. Nu blev det bråttom att komma in på svensk mark! De besköt oss med full kraft och kulorna haglade över oss. Hästarna fick åka kana nedför berget mot den svenska gränsen.

En dag när vi red efter gränsen, började hästarna klippa med örönen. Jag misstänkte att det fanns något i terrängen. Jag ropade: Kom fram annars skjuter jag! Efter en väntan sköt jag två skott upp i trädtopparna. Då kom det fram en medelålders kvinna med en stor korg och en femårig flicka vid handen. Enligt lagen var jag tvungen att visitera kvinnan. Det visade sig att hon hade matvaror i korgen. Hon förklarade att hennes dotter var gift med en norrman och att de inte hade någon mat. Tyskarna hade tagit allt de hade. För att få passera gränsen skulle hon ha ett passerkort som kostade 40:- i månaden och det hade hon inte råd med. Jag lät henne passera. Men jag sa: Vad som en händer så har du aldrig sett oss! Jag skulle egentligen ha tagit korgen i beslag samt överlämnat dem till vakthavande tulltjänsteman, så jag gjorde en lagöverträdelse och det förstod hon. En dag signalerade kvinnan från sin lilla stuga att vi skulle komma. Hon ville bjuda oss på något gott. Vi red upp till henne när vi hade fripass och hon bjöd på ett magnifikt matbord. Vi lät oss väl smaka. När vi skulle gå därifrån fick med oss stora matpaket att kalasa på i vår förläggning.

Några dagar senare reagerade hästarna likadant, med att klippa med örönen. Jag trodde att tanten var ute igen, men då fick vi se en trupp på cirka 12-13 tyska soldater. Nu gällde det att handla raskt och klokt. Jag skrek: Kasta vapnen! Det hade önskad effekt. Samtliga kastade sina vapen och lade sig på marken. Vi red fram från var sitt håll med osäkrade vapen. Jag kommenderade upp löjtnanten. Till min stora förvåning talade han svenska med Göteborgsdialekt! Han förklarade att de samtliga var krigsbarn från första världskriget och att de hade växt upp i Sverige. När de 1939 var på semester i Tyskland, fick

de inte tillbaka sina pass utan placerades istället i den tyska armen, för att delta vid innovationen av Norge. De beslutade att när tillfälle gavs skulle de försöka ta sig över gränsen till Sverige. Nu fick de marschera 4km till Lina tullstation.

Det här kan ni diskutera kring...

Var ni med om någon allvarlig händelse när ni var inkallad? Vad var det som hände?

Är du ett krigsbarn? Vad minns du från din barndom?

Kände ni några krigsbarn? Från vilket land kom de?

Vivian född 1924

1943-1944 hade försvarsmakten, medicinalstyrelsen (nuv socialstyrelsen) och Röda Korset gemensamt startat en kurs på ca ett år i krigssjukvård. Jag ansökte till den och antogs. Vi skulle lära oss att tjänstgöra under svåra förhållanden. Undervisningen var såväl teoretisk som praktisk. Ordinarie dagsschema var följande: Börja kl 07.00, "ledigt tre timmar mitt på dagen", avslutning kl 21.30. Den lediga tiden fick man ägna åt att läsa teori. Vi skulle tjänstgöra på alla avdelningar, så som akuten, operation och BB. Som elever tillhörde vi de lägst ställda inom vården. När vi började på morgnarna och mötte läkare och sköterskor skulle vi niga så att kjolarna släpade i golvet när vi hälsade god morgon. Det var dock inte säkert att vi fick någon hälsning tillbaka, ibland såg man över våra huvuden. Någon lön var det ej tal om. Det fick räcka med fri kost och logi. När kursen var slut blev vi sk krigssjuksköterskor samt befordrade till sergeanter. Vi blev krigsplacerade och fick vara beredda att på att bli inkallade.

Min första inkallelse kom samma dag som jag var klar. Jag och en kamrat till mig skulle infinna oss i Haparanda för vidare transport till Lejpijärvi, en liten by i närheten av Torneälven. Vi blev inkvarterade i militärbaracker. Jag och min kamrat fick dela hus med prästen och en adjutant. Det fanns, som väl var, en dörr mellan oss. I sängarna låg stoppade halmmadrasser, som var runda och hårda. Man var tvungen att ligga på magen och hålla om dem för att inte rulla ur sängen. På

samma område fanns hundrafemtio värnpliktiga, en massa officerare samt vi flickor. Det var ju krig och många finska flyktingar kom över älven på flottar och i mindre båtar. Det var gamla och unga kvinnor, äldre män och barn samt en del boskap. De stackars människorna blev undersökta och de måste dessutom avlusas och därefter fick de bada bastu. Militären hade rest stora bastutält, som sköttes med den äran av de värnpliktiga. När de färdigbastade kom ut från tälten, stod en lång rad med värnpliktiga och kastade hinkvis med kallt vatten över de stackars människorna. Alla kläder buntades och försågs med namnplappar och avlusades i bussar med cyanväte.

Flyktingarna inkvarterades i större baracker, huller om buller, män, kvinnor, gamla, unga och barn. Mitt i baracken stod en stor järnkamin, på den en kaffepanna och runt den våta skor och läderstövlar. Man möttes av en hemsk stank, när man kom in för att se om flyktingarna och lägga om deras onda fötter. Vi hade två läkare med oss, men båda blev sjuka, så jag och min kamrat fick ta den stora förbandsväskan och traska omkring i skogen ensamma.

1945 kom nästa order. Jag skulle infinna mig på Lärbo krigssjukhus på Gotland. Den sista januari gick färden via Nynäshamn till Visby och vidare med tåg till Lärbo. Det var med blandade känslor, som vi gick ombord på båten, eftersom Hansa torpederades på väg till Gotland i november 1944. Två krigsfartyg eskorterade oss över Östersjön. När den båten vände åter till fastlandet, höll också den på att bli torpederad. Men som väl var upptäcktes torpedbanan i tid. Krigssjukhuset bestod av tolv barackliknande hus, som var utspridda i skogen. Första tiden var sjukhuset belagt av svenska gossar med diverse sjukdomar från syfilis, gonorré, vatten i lungsäcken till minnesförlust och pås-sjuka. I maj 1945 blev det vapenstillestånd. Vi trodde då, att sjukhuset skulle avvecklas, men ack vad vi bedrog oss. I stället fick vi ställa i ordning fler sängar. Det kom besked om att några båtar var på väg med tyska sårade soldater, som flytt från baltländerna. De blev beskjutna av ryska flygplan. Många hade klarat sig genom att använda döda kamrater som skydd. För sjukhuspersonalen gällde det att rädda så många som möjligt till livet. Vi arbetade dag och natt. Det var ibland svårt att veta, var man skulle börja och sluta. Många hade svåra skador som t ex splitterskadade käkpartier, ljumskar, magar, huvuden mm, så det blev många besvärliga operationer. Bland dessa fanns även Gestapo och SS-män, men inom sjukvården gällde inga speciella värderingar. Vår uppgift var att ge alla den vård som behövdes. Efter några månader hade de tillfrisknat, så pass att de kunde flyttas.

De kom då till ett läger i Havdhem, för att så småningom bli transporterade tillbaka till de ryska krigsfångelägren i Baltikum, där de gick ett ovisst öde tillmötes.

Nu skulle sjukhuset avvecklas och vi skulle återvända till fastlandet. Min kamrat och jag tyckte att det var synd att lämna Gotland, när det var en så härlig sommar. Vi fick plats på en barnkoloni. Det var jätteroligt där. Den glädjen blev emellertid inte långvarig. Efter en tid var det åter dags att återvända till Lärbo sjukhus. Omkring trehundra TBC-sjuka koncentrationslägerfångar från Belsen skulle anlända. Många var i mycket dålig kondition. De hade legat i karantän i Skåne innan de kom till oss. I karantänen hade de blivit upplysta om, att de skulle till ett sanatorium på Gotland. Det uppstod genast komplikationer, när de anlände till oss. De hade säkert föreställt sig, att ett sanatorium skulle se helt annorlunda ut än dessa baracker. I sitt svaga tillstånd trodde de att det var ett nytt koncentrationsläger de kommit till. Kanske vår klädsel, som vi var beordrade att bära, bidrog till att skrämja dem. Den bestod av bl a långa rockar, dok och munskydd. De såg bara ögonen på oss. Våra försök att dela ut smörgåsar till dem var ganska överflödiga för de kastades tillbaka på oss. Det var inte lätt att på vår ganska knaggliga tyska förklara för dem, att vi bara ville dem väl, många ville inte ens förstå oss. Till slut blev det dock ordning på vårt förhållande.

Med tiden blev jag och mina patienter goda vänner, och de visade sin uppskattning. Det fick jag bevis på när jag skulle resa hem till fastlandet på några dagars permission. Några av mina patienter bad läkaren om permission för att följa mig till tåget. De kom till stationen i sina randiga pyjamasar med en kartong bakelser, som de köpt på markan och en del annat som de tillverkat. Det var rörande. Många av dem var mycket kunniga i litet av varje. En del var skickliga skraddare, andra även så skickliga snickare. Tyvärr dog många. Bland katolikerna var det brukligt med likvaka, varvid man läste böner och sjöng psalmer. Tiden gick. Min kommendering tog slut, och jag blev hemförlovad.

Det här kan ni diskutera kring...

Hur var det att arbeta som sjukvårdare?
Vad fick ni för utbildning innan ni begav er ut i fält?

Vilka patienter tog ni hand om? Varifrån kom de?

Fanns det tillräckligt med utrustning och mediciner?